

може реально відображати результати діяльності організації. По-друге, поведінка працівників може змінюватися залежно від того, наскільки правильно керівник використовує інформацію, яку він отримав у процесі контролю. По-третє, лише керівник, який знає переваги і недоліки кожної стратегії контролю, може ефективно застосовувати її для вирішення завдань, які стоять перед організацією.

Перспективою подальших досліджень є вивчення креативного мислення у бізнесі та методів стимулювання креативності працівників.

1. Дафт Р. Менеджмент. 6-е изд. / Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2008. – 864 с. 2. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г. Основи менеджменту: Підручник. – К.: "Академвидав", 2007. – 462 с. 3. Мескон, Майкл Х., Альберт, Майкл, Хедоури, Франклин Основы менеджмента, 3-е издание: Пер. с англ. – М.: ООО «И.Д. Вильямс», 2007. – 672с. 4. Орбан-Лембрик Л.Е. Психологія управління: Посібник. – К.: Академвидав, 2003. – 568 с. 5. Результативный менеджмент. Как построить эффективную систему управления: сб. ст. по практ. менеджменту / сост. И.В. Липиц. – Москва: Омега-Л, 2006. – 218 с. 6. Тарасюк Г.М., Шваб Л.І. Планування діяльності підприємства: Навч. посіб. 3-є вид. – К.: Каравела, 2008. – 352 с. 7. Усач Б.Ф. Контроль і ревізія: Підручник. – 5-те вид., стер. – К.: Знання-Прес, 2004. – 253 с.

УДК 338.26; 658.5

Б.В. Наконечний

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ОСНОВНИМИ ВИРОБНИЧИМИ ЗАСОБАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

© Наконечний Б.В., 2010

Досліджено основні шляхи підвищення ефективності управління основними виробничими засобами на підприємстві; розглянуто як інтенсивні, так екстенсивні шляхи їх реалізації.

Ключові слова: управління, ефективність, підприємство, основні виробничі засоби, амортизаційна політика, екстенсивне використання, соціальні фактори, матеріальне стимулювання.

EFFECTIVENESS INCREASE OF MANAGING BASIC MEANS OF PRODUCTION AT AN ENTERPRISE

In this article the author researches the main ways how to increase the effectiveness of management of the main investment goods at an enterprise. He also analyzes intensive and extensive ways of their implementation.

Keywords: management, effectiveness, enterprise, basic means of production, amortization policy, extensive usage, utilization, social factors, material stimulation.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Підприємницька діяльність, яка здійснюється протягом тривалого часу, потребує певного узагальнення, систематизації та аналізу її різних напрямків, етапів, а також складових, що впливають на ефективність господарювання. Однією з важливих складових ефективності виробничої діяльності є ступінь досконалості використання основних фондів. Тому вдосконалення управління основними засобами, що безпосередньо впливає на підвищення ефективності використання основних фондів, є сьогодні важливою проблемою практично для всіх підприємств нашої держави.

До основних шляхів підвищення ефективності використання основних фондів на підприємстві належать:

- вдосконалення амортизаційної політики в державі та ефективну її реалізацію на підприємстві;
- формування заходів спрямованих на поліпшення їх екстенсивного використання, насамперед тих, які спрямовані на підвищення змінності роботи устаткування;
- формування соціальних факторів як методу управління основними засобами;
- застосування факторів матеріального стимулювання.

Підприємство – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Отже, підприємство – це суб'єкт господарювання, а підприємництво – це метод господарювання, і у них одна мета – отримання прибутку. Одним з шляхів досягнення цієї мети є удосконалення управління основними виробничими фондами та підвищення ефективності їх використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за проблемою. Проблеми підвищення ефективності управління основними фондами підприємства, зокрема в напрямку вдосконалення амортизаційної політики, активно досліджували як вітчизняні економісти І.А. Бланк, М.П. Герасимчук, О.Є. Кузьмін, П.А. Орлов, Ю.М. Петрович, В.П. Савчук та інші, так і закордонні вчені І. Ансофф, Е. Нікбахт, Й. Шумпетер та інші.

У своїх працях вони аналізували джерела і структуру капітальних вкладень, формували шляхи удосконалення державної амортизаційної політики, розробляли і інші методи підвищення ефективності управління основними засобами підприємства.

Цілі статті. Провести аналіз стану управління ефективністю використання основних фондів та сформулювати основні напрямки вдосконалення цього управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підвищення ефективності використання основних фондів на підприємствах є важливою проблемою в нашій державі, на цьому етапі розвитку економіки, і є результатом досконалого управління ними.

Управління основними засобами підприємства є доволі складною системою. Проблема полягає в тому, що основні засоби, і насамперед основні виробничі фонди, формуються при створенні підприємства і служать тривалий час.

Як показує практика, такі виробничі фонди, як будівлі, освітні споруди, передавальні пристрої, багаторічні насадження служать від 20 до 50 і більше років. Машини й устаткування, транспортні засоби, робоча і продуктивна худоба функціонують від 5 до 10–15 років [6].

Успішність управління основними засобами підприємства можна розглядати з позиції ефективності їхнього використання в господарському обороті. Через те, що основні засоби експлуатуються тривалий час, вони поступово втрачають свою вартість за рахунок фізичного зносу, а перенесення вартості основних засобів на продукцію, що виготовляється, виконувани роботи, надавані послуги відбувається за рахунок нарахування амортизації. Тут слід звернути увагу на цільове використання амортизаційних потоків, які формуються в результаті виробничої діяльності.

За часів незалежності України в цьому напрямку виникло цілий ряд проблем. ВВП України з 1990 до 1999 року зменшився більше ніж на 60%. З 2000 року економіка України набула стабільного розвитку. Так, у 1999 році ВВП становив 39,7% від 1989 року, а в 2008 році вже 70,6% від ВВП за 1989 рік, тобто було зростання в середньому 6,45% за рік [4]. Індекси фізичного обсягу ВВП за цей період показані на рис. 1.

На успішне управління основними виробничими фондами підприємств значно впливає амортизаційна політика, що сформована в державі. Сьогодні механізм амортизації в Україні регулюється Законом України “Про оподаткування прибутку підприємств”, ст.8 “Амортизація”.

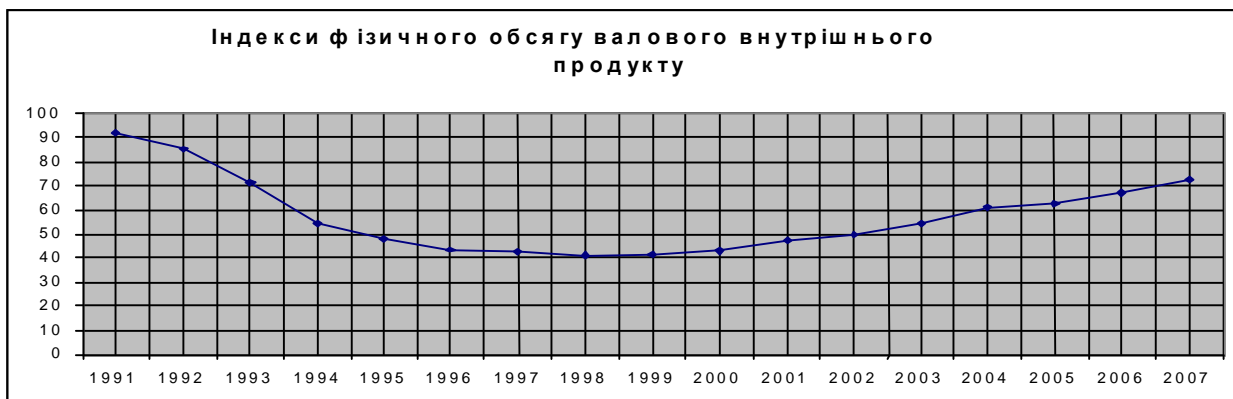

Рис. 1. Індекси фізичного обсягу валового внутрішнього продукту

Однією з важливих проблем сьогодні є те, що чинною системою обліку амортизації не передбачається її нагромадження в амортизаційному фонді на підприємстві, тому за його відсутності амортизаційні відрахування надходять до господарського обороту і використовуються при розв'язанні різноманітних господарських завдань, що незавжди пов'язані з цільовим використанням амортизаційного фонду.

З метою обґрунтування ефективності використання на підприємствах амортизаційних відрахувань розглянемо два варіанти використання амортизаційних відрахувань. За першого варіанта можна амортизаційні відрахування розміщувати на депозитних рахунках під відповідний відсоток. За умови резервування амортизаційних відрахувань їх нагромадження в амортизаційному фонді (АФ) на кінець терміну служби об'єкта сума визначається за формулою:

$$A\Phi = \sum_{i=1}^T A_i (1 + E_n)^{T-i}, \quad (1)$$

де A_i – сума амортизаційних відрахувань в i -му періоді; E_n – коефіцієнт приведення, прийнятий з розрахунку річної ставки депозиту, T – термін служби об'єкта основних засобів.

Після завершення терміну служби об'єкта нараховані на нього амортизаційні відрахування використовуються відповідно до його призначення як одне з джерел відтворення основних засобів. Передбачається, що затрати на виконання всіх видів ремонту, модернізацію та інші види поліпшень основних засобів за період їх служби відносяться на собівартість продукції в межах сум, установлених чинним законодавством, або покриваються за рахунок прибутку, резервних фондів і фондів цільового використання.

За другим варіантом амортизаційні відрахування надходять до господарського обороту для збільшення власних обігових коштів підприємства. Використовуючи амортизаційні відрахування у господарському обороті, підприємство одержує приріст прибутку, який розраховується як добуток суми амортизаційних відрахувань у поточному періоді та ставки доходності оборотних засобів. Поточна сума чистого прибутку (ЧП) за весь термін служби об'єкта основних засобів (T) визначається шляхом дисконтування сум чистого прибутку в кожному періоді ($ЧП_i$) за формулою:

$$ЧП = \sum_{i=1}^T \frac{ЧП_i}{(1 + E_n)^{(T-i)}}. \quad (2)$$

Як показник економічної вигоди варіанта використання амортизаційних відрахувань брали поточну вартість нагромадження суми амортизації чи сум чистого прибутку за весь термін служби об'єкта основних засобів. Економічно вигіднішим слід вважати варіант, який забезпечує найбільшу поточну вартість грошових потоків.

Слід пам'ятати, що в економічно розвинутих державах основною складовою інвестицій є самофінансування, до 85 – 90% від загальної кількості. Самофінансування – це амортизація плюс нерозподілений прибуток, де амортизаційні потоки є визначальними.

Зіставивши індекси інвестицій в основний капітал з індексами фізичного обсягу валового внутрішнього продукту за роками, ми бачимо, що зростання ВВП напряму залежить від збільшення обсягу інвестицій. Пожвавлення інвестиційної діяльності зумовлене багатьма факторами, зокрема і активізацією лізингової діяльності, а основою розрахунку розміру лізингових платежів є амортизаційна складова:

$$ЛП = А + С + ВЛ, \quad (3)$$

де ЛП – розмір лізингових платежів, А – амортизаційна складова, С – відрахування в страхову компанію, ВЛ – відрахування лізинговій компанії.

Рис. 2. Індекси інвестицій в основний капітал

Світова економічна криза боляче зачепила економіку нашої держави, що знову привело до спаду виробництва.

Тобто, управління основними виробничими фондами переважно зводиться до того, щоб забезпечити своєчасне відновлення і підвищення ефективності їхнього використання. При цьому необхідно враховувати, що основні виробничі фонди піддаються не тільки фізичному зносу, а й, що особливо важливо, моральному зносу, коли практично ще нові машини чи устаткування дають нижчі показники порівняно із щойно створеними. Моральний знос насамперед стосується активної частини основних виробничих фондів і меншою мірою пасивної частини. Це дає змогу в процесі управління зосереджувати увагу на таких видах основних виробничих фондів, як машини, зокрема силові і робочі, устаткування, транспортні засоби, інструменти, прилади, комп'ютерна техніка [7].

Серед напрямів підвищення ефективності використання основних засобів на підприємствах чільне місце повинно бути відведено заходам, спрямованим на поліпшення їх екстенсивного використання. Зокрема, більшу увагу треба приділяти насамперед таким, які спрямовані на підвищення змінності роботи устаткування. Підвищення змінності роботи устаткування є важливим фактором зростання обсягів виробництва продукції і підвищення ефективності використання основних засобів.

Підвищенню змінності роботи устаткування повинно сприяти удосконалення його структури, тобто зменшення в його складі тих машин і верстатів, які за своїми технологічними можливостями лише частково завантажені роботою протягом зміни.

Слід наголосити на тому, що здійснення екстенсивних заходів, скерованих на підвищення ефективності управління основними засобами, як правило, не потребує капітальних витрат.

Значним резервом збільшення продуктивності роботи виробничого устаткування є максимально можливе скорочення його простоїв. На підприємствах з дискретним виробництвом кількість невикористовуваного протягом доби устаткування нерідко досягає 10–15 % робочого часу. Це спричинюється: незгодженістю пропускнуої спроможності окремих цехів і дільниць; незадовільною організацією техніко-профілактичного обслуговування та ремонту устаткування; браком робітників тих чи інших професій; перебоями в забезпеченні робочих місць матеріалами,

електроенергією, комплектуючими виробами, оснащенням, пристроями, підйомнотранспортними засобами тощо [7].

Багато підприємств, насамперед машинобудівного комплексу, мають проблеми з екстенсивністю використання основних фондів, особливо активної їх частини, що оцінюється коефіцієнтом змінності. Коефіцієнт змінності розраховується за формулою:

$$K_{зм} = \frac{N_1 + N_2 + N_3}{\Pi_0}, \quad (4)$$

де – N_1, N_2, N_3 – верстат (машино)-змін, відпрацьованих відповідно у першу, другу і третю зміну протягом певного періоду; Π_0 – кількість днів, протягом яких проводились спостереження. $K_{зм}$ показує, скільки змін протягом доби у середньому використовується кожна одиниця устаткування. Сьогодні в Україні цей показник є не виправдано низьким і свідчить про наявність достатньо великих резервів кращого використання знарядь праці. Якщо довести реальну змінність роботи металообробного устаткування до раціонального рівня (1,7÷1,8), то можна буде збільшити випуск машинобудівної продукції більш ніж на 30%.

Крім того, підвищення екстенсивного використання обладнання можна оцінити коефіцієнтом завантаження обладнання ($K_{з.об.}$), який оцінюється за формулою:

$$K_{з.об.} = \frac{T_0}{\Phi_{ef}}, \quad (5)$$

де T_0 – фактично відпрацьований устаткуванням час протягом певного періоду (рік, місяць і т.д.) год.; Φ_{ef} – ефективний фонд часу роботи устаткування за певний період, год.

Значному поліпшенню екстенсивному завантаженню засобів праці сприяє зниження частки недіючого устаткування, яка на промислових підприємствах України є дуже значною (кілька десятків тисяч одиниць), а також виведення з експлуатації зайвого та неефективно використовуваного устаткування й організація завдяки цьому повноцінної двозмінної роботи. За чинними розрахунками, здійснення таких заходів дало б можливість підвищити фондвіддачу на підприємствах різних галузей промисловості та народного господарства на 10–15 відсотків і більше [7].

Важливе значення в підвищенні ефективності використання основних засобів мають соціальні фактори. Так, проведені соціологічні дослідження на ряді підприємств дали змогу виявити низку причин, які негативно впливають на організацію використання активної частини основних засобів в другу зміну. Насамперед, йдеться про незадовільне забезпечення другої зміни необхідним комплексом послуг виробничої інфраструктури (своєчасного ремонтного обслуговування, ритмічного забезпечення робочих місць необхідними матеріалами, інструментом, комплектуючими, транспортними засобами, різними видами енергії), низький рівень організації харчування, медичного обслуговування; недостатність в організації соціально-побутової інфраструктури міст та робітничих селищ; невисокий рівень кваліфікації кадрів, що не дає можливості ефективно використовувати нову техніку.

Поряд з технічними і організаційними факторами важливу роль у підвищенні ефективності використання основних засобів повинні відігравати фактори матеріального стимулювання працівників підприємств. Йдеться про те, що менеджмент підприємств має розробляти і постійно удосконалювати механізми матеріального стимулювання робітників, інженерів та інших працівників, діяльність яких сприяє виявленню та організації використання резервів підвищення ефективності основних засобів.

Ефективне використання основних фондів та виробничих потужностей має велике значення як для підприємства, так і для економіки країни загалом. Повніше використання основних фондів на підприємстві веде до зменшення потреби у введенні в експлуатацію нових виробничих потужностей, до збільшення випуску обсягів продукції та підвищення рівня її якості (а отже, і прибутку), прискорює їх оборотність, що значною мірою сприяє вирішенню проблеми скорочення

розриву в термінах фізичного і морального зносу, прискорює темпи оновлення основних фондів, дає можливість використовувати сучасні методи залучення інвестицій у виробничі процеси, зокрема лізинг [2].

Успішне функціонування основних фондів та виробничих потужностей залежить від того, якою мірою реалізуються екстенсивні та інтенсивні фактори кращого їх використання. Екстенсивне поліпшення використання основних фондів і виробничих потужностей означає: по-перше, збільшення часу функціонування основного устаткування і, по-друге, підвищення питомої ваги діючого устаткування в складі всього устаткування, наявного на підприємстві.

Основними напрямками збільшення часу функціонування устаткування є:

скорочення та ліквідація внутрішньозмінних простоїв шляхом: підвищення рівня організації виробництва (повне і своєчасне забезпечення робочих місць інструментами, матеріалами, напівфабрикатами, деталями); підвищення якості ремонтного обслуговування устаткування; скорочення цілодобових простоїв устаткування, підвищення коефіцієнта змінності його роботи. На підприємствах України з дискретним характером виробництва кількість не працюючого впродовж доби устаткування нерідко досягає 15–20%, коефіцієнт змінності в середньому в промисловості становить 1,4 (з урахуванням внутрішньозмінних простоїв ще менше – 1,2), що свідчить про значні резерви кращого використання засобів праці.

Важливим напрямком підвищення ефективності використання основних фондів є зменшення кількості недіючого устаткування, виведення з експлуатації зайвого та швидке залучення у виробництво невстановленого устаткування, обсяги якого є досить значними [5].

Поліпшення інтенсивного та екстенсивного використання основних засобів підприємств безпосередньо позначається на зниженні собівартості виготовлюваних виробів за рахунок економії на умовно-постійних витратах, а в кінцевому підсумку це дає змогу збільшити прибуток підприємств та підвищити рентабельність їх діяльності.

Висновки і перспективи подальших досліджень за проблемою. Підсумовуючи результати проведеного дослідження, можна зробити такі висновки:

1. Основою вдосконалення управління ефективністю основними фондами є державна амортизаційна політика.

2. Досконалість амортизаційної політики безпосередньо впливає на рівень інвестицій в основний капітал, а це, своєю чергою, впливає на рівень спаду чи зростання валового внутрішнього продукту.

3. Покращання ефективності використання основних засобів можна досягти за рахунок покращення їх екстенсивного використання, насамперед за рахунок зростання коефіцієнта змінності роботи устаткування.

4. Ступінь використання основних фондів можна підвищити шляхом матеріального стимулювання як інженерно-технічного персоналу, так і робітників, що займаються експлуатацією пасивних, а особливо, активних основних фондів.

1. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua/> 2. Закон України «Про фінансовий лізинг» [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua/> 3. Гетьман О.О., Шаповал В.М. Економіка підприємства: навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 488 с. 4. Гош О. Функціонування соціально-економічного ладу України // Економіка України. – 2009. – № 10. – С. 54–61. 5. Економіка підприємства: Навч. посіб. / За ред. А.В. Шегди. – К.: Знання, 2005. – 431 с. 6. Економіка підприємства: підручник / За загальною редакцією Ю.М. Петровича. – Львів: «Новий-Світ-2000», 2004. – 680 с. 7. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства: підручник – К.: КНЕУ, 2001. – 528с. 8. Статистичний щорічник України за 2007 рік. – К.: Консультант, 2008. – 572 с. 9. Юшко С.В. Амортизація основних фондів у податковому обліку: критичний погляд на проблему // Фінанси України. – 2008. – № 10. – С.80–88.